

Oikomania, de obsessie voor 'thuis'

Jan Willem Duyvendak

Minister Asscher schrijft in zijn recente **Agenda Integratie** dat "migranten niet alleen kennis moeten nemen van de kernwaarden van de Nederlandse samenleving maar deze ook moeten verinnerlijken". Asscher presenteert deze waarden (met name homo- en vrouwenrechten) niet als waardevol omdat het universele mensenrechten zijn, nee, migranten moeten deze waarden omarmen en verinnerlijken omdat het **Nederlandse** waarden zijn. Het Nederlandse huis moet in zijn visie gebouwd zijn op een "fundament van gedeelde kernwaarden".

Asschers nota past in een lange reeks van beleidsbrieven waarin de Nederlandse natie als een huis wordt voorgesteld waarin burgers, als waren zij familieleden, veel met elkaar moeten delen en weinig verschillen verdragen.

Thierry Baudet betrok in zijn afscheidscolumn in de NRC dan ook wel een heel verrassende stelling toen hij beweerde dat we in Nederland zouden lijden aan een pathologie, te weten een "ziekelijke afkeer van de geborgenheid van ons thuis; van de eigen gewoonten en gebruiken; van de natie". Verrassend, maar niet per se origineel want in de afgelopen jaren hebben we deze klaagzang in verschillende varianten vaker kunnen horen. Soms ging het over een tekort aan kennis over Nederland ("We moeten een nationale canon hebben!"; "We missen een nationaal historisch museum!"), dan weer waren we emotioneel niet genoeg verbonden met ons land ("Dubbele nationaliteiten zijn een bewijs van gebrek aan loyaliteit!"; "De elite heeft ons land verkwanseld!"; "Wie kan zich nog thuis voelen in ons land?").

Culturalisering van burgerschap

Ik heb me over veel van deze klachten verbaasd, ook al omdat - empirisch gesproken - het afgelopen decennium precies het tegendeel is gebeurd: Nederland is geobsedeerd geraakt door 'thuis', door onze 'eigen gewoonten en gebruiken', en al helemaal door de vraag wat en van wie de Nederlandse natie is. Het publieke en politieke debat ging en gaat bijna voortdurend over het gebrekkige thuisgevoel in Nederland en wat daaraan te doen. In mijn boek **The Politics of Home. Nostalgia and Belonging in Western Europe and the United States** (Palgrave, 2011)

analyseer ik deze eindeloze debatten - die overigens ook tot concreet beleid hebben geleid. Zo is het in Nederland sinds 2008 officieel regeringsbeleid dat "iedereen zich in Nederland thuis moet kunnen voelen". De gemeente Amsterdam heeft rond dezelfde tijd als **target** gesteld dat het thuisgevoel van de Amsterdammers jaarlijks met 2% moet toenemen. In talloze andere gemeenten staat versterking van het thuisgevoel ook als een centraal doel geformuleerd. En in het Amsterdamse stadsdeel Bos en Lommer moedigen vrolijk wapperende vlaggen inwoners aan om zich nog meer thuis te gaan voelen. Ook heeft Nederland een 'historische canon' gekregen en waren er vergevorderde plannen voor een Nationaal Historisch Museum. Jan Marijnissen - voormalig voorman van de SP - pleitte zonder blikken of blozen voor een herwaardering van de 'Heimat', Rita Verdonk - voormalig minister - wilde dat er op straat alleen nog maar Nederlands zou worden gesproken (of, zoals ze letterlijk zei: ze kreeg een **unheimisch** gevoel' van al die buitenlandse talen...) en Mauro mag hier alleen blijven omdat hij zo 'geworteld' is geraakt, hier zo 'thuis' is. Het zogenaamde 'Kinderpardon' -dat iemands verblijfstitel afhankelijk maakt van de mate van culturele aanpassing - was nota bene een initiatief van GroenLinks, wat nog eens treffend illustreert hoe heel politiek Nederland, van links tot rechts, in de ban is geraakt van de culturalisering van burgerschap.

Baudet en vele anderen menen dat "de afkeer van het eigene onze hele maatschappelijke elite doortrekt". Ik heb echter de indruk dat een (te) groot deel van de Nederlandse elite zich de afgelopen 10 jaar - tamelijk tevergeefs - heeft beziggehouden met het proberen te definiëren wat dat eigene is. Geen 'oikofobie' dus, zoals Baudet claimt, maar het tegendeel: een obsessieve aandacht voor 'thuis', een vorm van 'oikofilia', of beter nog: 'oikomania'. Hoe kan hij deze ontwikkeling gemist hebben? Dat komt door de wel zeer radicale stellingname van Baudet: "Dit herkenbare thuis van ons, dit Nederland wordt kapot gemaakt door ... het multiculturalisme en de open grenzen, door de Europese Unie... en door de kunsten" (waarbij met name het modernisme in de kunsten het bij hem moet ontgelden). Baudet is zwaar nostalgisch naar een verleden dat nooit heeft bestaan.

Thuis voelen

Is daarmee aandacht voor 'thuis voelen' helemaal onzinnig? Nee, dat zou een te lichtvaardige conclusie zijn. Op grond van talloze onderzoeken concludeer ik in mijn boek dat thuis voelen voor iedereen belangrijk is. Mensen die menen dat thuis voelen niet zo'n belangwekkende emotie is, voelen zich waarschijnlijk heel vanzelfsprekend ergens thuis - pas bij het gemis van thuisgevoel zijn we ons

namelijk bewust van zijn belang. Maar moet het daarom een grote rol spelen in de politiek, moeten we ons - zoals Baudet voorstelt - thuis voelen in de Nederlandse natie? Dat nu lijkt me een zeer riskant voorstel. Politici en andere opiniemakers die de natie als een 'thuis' willen zien, lijken zich te weinig bewust van de harde kanten van thuis voelen. Want je thuis voelen doe je niet bij iedereen en niet overal. (In die zin hebben 'kosmopolieten' ongelijk want we voelen ons niet overal en bij iedereen thuis, zelfs niet degenen onder ons die heel veel reizen.) Je echt ergens thuis voelen is een heel selectieve emotie, die sommigen insluit en velen uitsluit. Op het individuele niveau is dat niet problematisch maar als thuis voelen op landsniveau een ideaal wordt, dan is het spelen met vuur. Onherroepelijk leidt het tot uitsluiting van degenen die als on-Nederlands worden gedefinieerd. "Zij zijn zo anders, zij kunnen zich hier niet thuis voelen, ze kunnen maar beter naar huis"; "Zij maken het 'ons' - 'echte' Nederlanders - moeilijker om ons hier nog thuis te voelen". Dat is ook de logica van Baudet: iedere (moslim)migrant is er één teveel, een aanslag op zijn thuisgevoel.

Willen politici ervoor zorgen dat mensen vreedzaam samenleven dan is de taal van thuis voelen daar dus weinig geschikt voor. Bovendien is het willen versterken van thuisgevoel door politici een veel te grote ambitie. Als premier Rutte niet wil dat de overheid als een 'gelukmachine' wordt gezien, wil dezelfde overheid dan wel verantwoordelijkheid nemen voor ieders thuisgevoel? Thuisgevoel is een belangrijke emotie die we zelf, in eigen kringen, moeten zien te realiseren.

Introductie van 'thuis voelen' in de nationale politiek leidt tot een steeds sterke emotionalisering en culturalisering van burgerschap. Burgerschap wordt dan niet meer, zoals voorheen, primair gedefinieerd in politieke, juridische of sociale termen, maar cultureel: iedereen moet bepaalde waarden omarmen - omdat het Nederlandse waarden zijn - en van Nederlandse burgers wordt actieve loyaliteit aan de natie verwacht. Wellicht dat enkele politici en publicisten de natie met de beste intenties oppoetsen (ook al heeft het vooral tot eindeloos geruzie over de canon en het nooit gerealiseerde nationaal museum geleid), maar wat is eigenlijk het effect van deze 'culturalisering van burgerschap' op nieuwkomers en hun kinderen?

Averechts

Alle aandacht voor 'thuisgevoel' en de permanente campagne van bijna alle politieke partijen gericht op assimilatie, op omarming van 'Nederlandse' normen en waarden, hebben niet per se geleid tot vergroting van het thuisgevoel: niet van 'native' Nederlanders, noch van nieuwkomers en hun kinderen. Twee proefschriften - één

van de sociaalgeograaf Ingrid van der Welle en één van de socioloog Jurriaan Omlo - laten dit fraai zien. Vooral de **emotionele** verbinding met Nederland blijkt voor veel tweedegeneratie jongvolwassenen migranten namelijk hoogst problematisch, terwijl ze zich dolgraag Nederlander zouden willen voelen. Want wat blijkt uit het proefschrift ***Flexibele burgers. Amsterdamse jongvolwassenen over lokale en nationale identiteiten*** van Van der Welle? Aan de ene kant benadrukken veel onderzochte jongvolwassenen Nederlandse Turken en Marokkanen "dat zij Nederlander zijn. Ze zijn hier geboren en getogen, ze spreken de taal en voelen zich hier thuis" (p. 313). Maar aan de andere kant blijken zij zich geen Nederlander te (kunnen) **voelen**. Tweedegeneratie jongvolwassenen hebben een groot probleem om zich emotioneel met Nederland als natie te verbinden, om zich Nederlander te voelen.

Dat nu is een verontrustende conclusie voor al diegenen die de afgelopen jaren hebben aangedrongen op het verder profileren van de Nederlandse identiteit, juist om migranten en hun kinderen beter te laten integreren, vooral door emotionele identificatie met Nederland als natie te eisen. In zekere zin kan Van der Welle's boek worden gelezen als het failliet van de culturalistische strategie van Paul Scheffer en de zijnen die eindeloos hun best hebben gedaan om de Nederlandse identiteit aan te zetten, met als consequentie dat migrantenkinderen zich juist **niet** met Nederland als natie zijn gaan identificeren. Nederland als natie is 'bezet' geraakt als plek waar primair autochtonen zich mee identificeren en wel zodanig dat een deel van hen aan migrantenjongvolwassenen laat voelen dat zij géén Nederlander zijn: "Zich 'Nederlander voelen' als een belangrijke identiteitsmarker is voor jongvolwassenen van Nederlandse herkomst vanzelfsprekend, maar dat is het niet voor alle jongvolwassenen van (oorspronkelijk) buitenlandse herkomst. Gevoelens van uitsluiting spelen hierin een rol. Een deel van deze jongvolwassenen ervaart geen ruimte om zichzelf Nederlands te voelen, want door anderen worden zij toch niet gezien als Nederlanders" (p. 178). Terwijl het integratiebeleid het afgelopen decennium steeds sterker gericht is geraakt op emotionele identificatie met Nederland, wordt dus precies het tegenovergestelde bereikt. De onderzochte jongvolwassenen willen dolgraag als Nederlander worden aangesproken, zij zouden zich ook graag Nederlander voelen, maar het neo-nationalisme maakt dat voor de meesten van hen vooralsnog onmogelijk.

Deze conclusie van Van der Welle wordt bevestigd in het proefschrift van Jurriaan Omlo ***Integratie én uit de gratie? Perspectieven van Marokkaans-Nederlandse jongvolwassenen*** die de uitsluitende werking van dominante integratiediscoursen heel precies in beeld brengt. Juist hoger opgeleide jongvolwassenen

beargumenteren dat zij in Nederland thuishoren, maar dat het voor hen moeilijk is, zo niet onmogelijk wordt gemaakt, om zich ook emotioneel aan Nederland te binden. In die zin blijken identiteiten sterk beïnvloedbaar of maakbaar door dominante politieke discoursen. De identificaties en de emotiehuishouding van burgers blijken flexibel, niet vanwege hun vrolijke postmoderne inborst, maar omdat ze daartoe worden gedwongen door assimilationistische publieke en politieke vertogen, als ook nationaal beleid.

Stadsburgerschap

Deze situatie leidt tot een grote mate van identificatie - ook emotioneel - met het lokale niveau: iedereen voelt zich sterk Amsterdammer en verknocht aan de stad, die overwegend als open, multicultureel en tolerant wordt beleefd. In lijn met buitenlands onderzoek (bijvoorbeeld naar New York) ontdekt Van der Welle dat een grote stad als Amsterdam voor jongvolwassenen van geen enkele groep in het bijzonder is: "Terwijl het zich Nederlander voelen voor sommigen hoogst problematisch is, levert het zich Amsterdammer voelen geen enkel probleem op" (p. 148). Zonder het stadsniveau te willen idealiseren is dit een interessante conclusie: vooralsnog is stadsburgerschap inclusiever dan staatsburgerschap.

Jan Willem Duyvendak is hoogleraar algemene sociologie aan de Universiteit van Amsterdam.